

УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

На правах рукопису

МАРУШЕВ Анатолій Дмитрович

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗКРАДАНЬ
М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ
ШЛЯХОМ ПОРУШЕННЯ
ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ**

Спеціальність 12.00.09 — карний процес;
криміналістика
і судова експертиза

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеню
кандидата юридичних наук

Харків 1993

Дисертація виконана на кафедрі криміналістики Української юридичної академії.

Науковий керівник — доктор юридичних наук,
професор **Матусовський Г. А.**

Офіційні опоненти — доктор юридичних наук,
професор **Бахін В. П.**
— кандидат юридичних наук,
доцент **Гаєнко В. І.**

Ведуча організація — Українська академія внутрішніх справ.

Захист відбудеться *30 березня* 1993 р. о _____ годині
на засіданні спеціалізованої ради Д 068.25.02 по захисту дисертації на
здобуття вченого ступеню доктора юридичних наук в Українській юри-
дичній академії (310024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Української юридич-
ної академії.

Автореферат розісланий *27 лютого* 1993 р.

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00815299 (Y)

Вчений секретар
спеціалізованої ради, доктор
юридичних наук, професор

І. М. Даньшин

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Рішення проблеми розвитку національної економіки України, збільшення її потенціалу, добробуту громадян залежить в значній мірі від ефективності охорони власності. Закони України встановлюють усілякі форми власності: приватну, колективну, державну, які проголошуються рівноправними.

Розвиток ринкових відношень, процес приватизації неминуче приведе до переміщення частини державного майна в приватну сферу. Однак це не означає, що державна власність втрачає значення в економіці. Саме в період радикальних змін вона повинна бути ефективно захищена від злочинних замахів, в тому числі і в сфері м'ясного виробництва.

В нових умовах потребує захисту і колективна власність, яка складає основу різних видів промислових, сільськогосподарських, торговельних і інших підприємств, які виробляють і реалізують м'ясо продукцію.

Закон України "Про власність" визначає порядок правового захисту власності, володіння майном, захисту прав власника /ст.ст. 48-57/. Поряд з Кримінальним кодексом захист власності від злочинних замахів забезпечують Закони "Про прокуратуру", "Про міліцію", "Про оперативно-розшукувальну діяльність".

Ці і інші закони спрямовані на захист власності від замахів, в т.ч. з боку осіб, виконуючих фінансово-господарчі, виробничо-технологічні функції, посадові обов'язки і інших робітників, які перебувають на службі визначених господарчих утворень.

В цьому зв'язку важливо відзначити необхідність удосконалення кримінального законодавства в сфері охорони майна, яка відоб-

ражає істотні зміни в концепції власності, зміни її форм, підвищення ефективності карно-правового захисту.

Криміналістична методика розслідування розкрадання, дотримуючись в своєму розвитку карно-правових оціночних критеріїв, також перетерплює процес переосмислення підходів до розроблення найбільш ефективних методів виявлення, розкриття і розслідування злочинів, відповідаючих задачам реальної законності.

Однією з важливих галузей криміналістичного захисту власності є м'ясне виробництво.

Поняття "м'ясне виробництво", застосоване в дисертації, ширше того, що звичайно в методиці розслідування називають "м'ясна промисловість". Воно охоплює не тільки сферу одержання і переробки м'ясної сировини, випуску готової м'ясної і побочної продукції, але і зв'язок між виробничниками і здатчиками м'ясної худоби, заготівельними організаціями і підприємствами, які випускають вироби / м'ясокомбінати, холодильники, ковбасні заводи, жиркомбінати, хладокомбінати, кооперативи і ін./. Цим самим в дисертації не ставиться ціль дослідження в повному обсязі всієї сировинної бази, багатогалузевого виробництва, а використати із цього необхідні дані для простеження кримінальних явищ в сфері передачі сировини, основних галузей м'ясного виробництва.

Методиці розслідування розкрадання в кримінальній літературі приділялась увага. Розроблені теоретичні положення такої методики, знайшли відображення в працях В.В.Братковської, В.К. Гавло, З.Т.Гавриліної, С.П.Голубятникова, Г.А.Густова, А.В. Дулова, В.О.Образцова, В.Г.Танасевича, О.О.Хмирова, І.Л.Шраги і інших.

Значний вклад в розробку проблем методики розслідування

внесли криміналісти, які досліджували практику в галузі судових економічних експертиз: О.Г.Георгієв, П.К.Пошюнас, А.М.Ромашов і інші.

Получили також розвиток галузеві методики розслідування розкрадання, зокрема – які здійснювались безпосередньо в процесі виготовлення м'ясної продукції, в працях І.Л.Шраги, А.М.Кисельова, Г.Б.Сахарова і ін., в тому числі і в системі громадського харчування, а також в сфері вирощування м'ясної худоби – В.В.Братковська, Л.В.Кочнева, М.Г.Коршина, К.К.Фахрутдінов, І.Н.Ширяев і ін.

Криміналісти України проводили широкі дослідження в галузі методики розслідування розкрадань /Ю.П.Аленін, В.П.Бахін, М.В.Володько, В.І.Гаєнко, В.І.Гончаренко, Г.Є.Жирний, О.А.Зувєв, Е.Г.Коваленко, В.Є.Коновалова, О.М.Колесніченко, Ф.А.Лопушанський, В.К.Лісиченко, В.П.Лісичин, Є.Д.Лук'янчиков, Г.А.Матусовський, Я.П.Нагнойний, С.В.Парфєнков, В.Д.Пчюлкін, М.В.Салтевський, М.А.Сенчик, С.Ф.Сюпенко, В.П.Суетнов, С.І.Тихенко, В.В.Тіщенко, Л.М.Черновецький і ін./, в тому числі застосування судово-бухгалтерської, криміналістичних та інших експертиз /І.К.Волкова, В.М.Глібоко, В.Г.Грузкова і ін./.

Вказана досліджувана робота, основні наукові розробки проводились в 60-70 рр., коли ще в недостатній мірі сформува-лась концепція криміналістичної характеристики злочинів і, зокрема, розкрадання. Наприклад, основна праця по методиці розслідування в м'ясному виробництві /Г.Б.Сахаров, І.Л.Шрага, 1964/ не утримує криміналістичної характеристики даного виду злочинів. Окрім того, деякі публікації, які вийшли в останні роки, не утворюють цілої системи особистих методик розслідування, відповідаючих задачам удосконалення виявлення і розслідування розкрадань в сфері виробництва м'ясної продукції. Був потрібен

аналіз значних змін, які відбуваються в теперішній час в технологічному процесі, системі обліку і звітності, документообороті, практики виявлення способів злочинної діяльності, їх трансформації і проявлення ознак злочину.

Викладене обумовило вибір теми цієї дисертації, як актуального дослідження для практики і розвитку теорії криміналістичної методики розслідування економічних злочинів.

Мета і задачі дослідження. Дослідження мало своєю метою на основі аналізу практики розслідування корисних злочинів в м'ясному виробництві і научних положень криміналістики, інших наук карно-правового циклу, а також шляхом використання ряду економічних і технологічних наук, виділяти і систематизувати ознаки і механізм розкрадання, і на цій основі розробити методику розслідування злочинів, які здійснюються шляхом зловживання технологічними процесами в м'ясному виробництві.

Ця мета визначила наступні задачі дослідження:

1. Вивчити повний технологічний цикл м'ясного виробництва в галузі тваринництва, переробки сировини, виготовлення м'ясної продукції, її зберігання і реалізації.

2. Дослідити практику документообороту, який відображає цикл м'ясного виробництва, види документів, систему обліку і звітності на підприємствах з різною формою власності, їх особливості і недоліки.

3. Дослідити вказані технологічний процес і документооборот з точки зору використання їх в якості джерела доказної інформації.

4. Розробити методику використання технологічної і документальної інформації в процесі розслідування злочинів.

5. На основі вивчення карних справ, матеріалів судових економічних і технологічних експертиз, а також опублікованої слідчо-судової і експертної практики визначити злочинні способи і механізм підготовки, здійснення і укривання розкрадань, їх ознаки, які відображають різні стадії злочинної діяльності, епізоди розкрадання, особливості предмету замахів.

6. Розробити і описати криміналістичну характеристику розкрадань в м'ясному виробництві, складаючих її елементів.

7. Систематизувати вивчені в ході дослідження способи розкрадання, їх ознаки і на цій основі оформувати систему ознаків, які відображають відповідні способи розкрадання.

8. Розробити схеми основних технологічних процесів м'ясного виробництва і руху документів з указанням криміногенних точок, які можуть сигналізувати про неузгодження вказаних процесів.

9. Вивчити і узагальнити слідчу, судову, експертну, контрольно-ревізійну практику з метою розробки методики розслідування розкрадань в м'ясному виробництві.

10. Вивчити і узагальнити практику діяльності слідчого по попередженню розкрадань в м'ясному виробництві.

11. Розробити методику використання системи ознаків розкрадань в м'ясному виробництві для визначення відповідного способу злочину.

Об'єкт дослідження - практика діяльності апаратів органів попереднього слідства по розслідуванню і попередженню розкрадань, які здійснюються в м'ясному виробництві.

Предмет дослідження - карно-процесуальний, криміналістичний, організаційний, кібернетичний аспекти діяльності слідчого, робітників служби ЗЕВІІ по виявленню і розслідуванню роздв-

ляемого виду розкрадань.

В розробці вказаних напрямків дослідження дисертант керувався концептуальними положеннями побудови і розвитку державності України і її економічної системи, законодавством України, теоретичними узагальненнями, викладеними в працях ведучих вчених-юристів, досвідом боротьби з економічною злочинністю, рекомендаціями економічних і технологічних наук.

В дисертації використані статистичні, аналітичні дані, характеризуючі стан боротьби з економічними злочинами.

Обґрунтованість і вірогідність висновків і пропозицій дисертації базується на застосуванні в ході роботи методів дослідження, дозволяючих одержати і узагальнити статистично оброблену початкову інформацію про стан практики і научного дослідження проблеми, виділити шляхом порівняльного аналізу основні розробки пропозицій по удосконаленню методики розслідування розкрадань, які здійснюються в м'ясоному виробництві. Для вказаної мети по спеціально розробленій програмі проаналізовані і узагальнені:

- карні справи - 290 /із них 27 по ст. 86^І КК України/;
- інтерв'ю - 57 робітників ВЗЕЗП, 78 слідчих, працюючих над карними справами розглядаємої категорії;
- 278 матеріалів Державної інспекції по якості товарів і торгівлі України /зараз - Управління по захисту прав споживачів/.

В роботі автор зважував і на ту обставину, що зловживання в технологічному процесі м'ясоного виробництва в ряді випадків призведе до порушення санітарних норм, що визиває тяжкі наслідки. У зв'язку з цим вивчені матеріали харчових експертиз.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що на базі основних положень теорії криміналістики, методики розслідування

розкрадань, шляхом використання даних суміжних з нею наук і опираючись на вивчений досвід слідчого апарату в дисертації:

- розроблена повна система елементів криміналістичної характеристики розкрадань, які здійснювались в м'ясоному виробництві;

- розкриті механізми і способи розкрадань, класифіковані по основах, які сприяють практичному їх використанню при виявленні і розкритті злочинів;

- систематизовані специфічні для роздільляемих розкрадань ознаки, характеризуючі способи, поведіння розкрадачів і інші елементи криміналістичної характеристики;

- представлені графічні системи технології м'ясного виробництва різних видів продукції і руху документів з виділенням точок неузгодження цих систем, як слідство кримінального впливу;

- надані рекомендації по криміналістичній діагностиці способів і інших ознак розкрадання на основних його етапах;

- показані особливості проведення окремих слідчих дій, основних тактичних операцій, призначення судових експертиз;

- розроблена і опробована методика використання ознаків для визначення відповідного способу розкрадання у виді схем і таблиць.

Вказані положення виносяться на захист.

Практична значимість одержаних результатів визначається тим, що вони дозволяють удосконалити методику розслідування розкрадань, які здійснюються в м'ясоному виробництві в цілому і підвищити тактичний і організаційний рівень виробництва слідчих дій, планування розслідування, висунення і перевірки слідчих версій про характер механізму, способи злочину, безо-

середніх предметах замахів, учасниках розкрадання.

Матеріали дослідження використовуються в навчальному процесі по криміналістиці і спецкурсам "Розслідування окремих видів злочинів" в Українській юридичній академії.

Рекомендації по результатам дисертаційного дослідження подані для використання в ВЗЕЗП управління внутрішніх справ Харківської області, прокуратури Донецької області і Державної інспекції по якості товарів і торгівлі.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні рекомендації відображені в п'яти опублікованих статтях дисертанта, а також в повідомленнях на наукових конференціях.

Структура роботи закликає забезпечити логічно послідовне повне викладення дисертаційного матеріалу, його теоретичної і емпіричної бази, нормативних і літературних джерел.

Дисертація складається із вступу, двох глав, додатка і списку літератури. В тексті і додатку поміщені схеми і таблиці, які ілюструють основні теоретичні положення і висновки дослідження.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми дисертаційного дослідження, її актуальність, визначаються мета і задачі дослідження, його теоретичні основи, наукова і практична значимість.

В главі першій - "Криміналістична характеристика розкрадань м'ясної продукції, які здійснені шляхом порушення технологічного процесу" - досліджуються фундаментальні категорії криміналістики, які мають основоположне значення для розробки методики розслідування розкрадань в м'ясному виробництві.

На основі аналізу концепції криміналістичної характеристики злочинів, викладених в працях Р.С.Белкіна, В.І.Гончаренко, О.М.Колесніченко, В.Є.Коновалової, Г.А.Матусовського, В.О.Образцова, М.О.Селіванова, В.Г.Танасевича, О.О.Хмирова, М.П.Яблокова і інших вчених-криміналістів, результатів узагальнення слідчої практики в дисертації розкрито зміст і показана специфіка елементів криміналістичної характеристики розглядаемого виду розкрадань.

В роботі досліджується співвідношення понять криміналістичної характеристики і механізму розкрадань. Автор приходить до висновку, що механізм злочину є найбільш широким поняттям, охоплюючим не тільки дії розкрадача, але і інших осіб, в тому числі не причетних до злочину, виробничі і технологічні процеси.

Аналізуючи викладені в криміналістичній літературі поняття механізму розкрадань, дисертант вважає можливим визначити його як систему дій особи, яка здійснює злочинний задум з допомогою застосовуваних ним способів приготування, здійснення і укривання злочинів і сукупності інших факторів, зв'язаних з цим злочином.

В розглядаемому смислі механізм злочину і криміналістична характеристика порівняні як близькі по змісту поняття, котрі розглядаються звичайно паралельно, як взаємозв'язані.

Застосовно до теми цього дослідження особе значення набуває вивчення механізму розкрадань з допомогою аналізу виробничого механізму, технологічного процесу м'ясного виробництва. В цьому ми бачимо зв'язок двох різнорідних систем: механізм розкрадання, як кримінальна система, формується в значній мірі під впливом недоліків виробничого механізму, його технологічного процесу, появою в зв'язку з цим криміногенних передумов

для вибору і застосування розкрадачами способів злочину, формування злочинної групи.

Виходячи із утвореної концепції криміналістичної характеристики злочинів, зокрема розкрадань, співвідношення її з трактуванням механізму злочину, дисертант додержується позиції, відповідно якій криміналістична характеристика розглядається в плані ідеї криміналістичного дослідження з метою побудови видових моделей розкрадань м'ясної продукції, які здійснюються шляхом порушення технологічного процесу, а також розробки на цій основі відповідних програм їх виявлення і розслідування.

Як системне утворення криміналістична характеристика складається із взаємозв'язаних складових частин-елементів, основні з котрих і специфічні для даного виду розкрадань розглядаються в главі: обстановка розкрадання /технологічний процес і його документооборот/, способи злочину, особи які причетні до розкрадання.

Значна увага приділяється такому елементу, як обстановка здійснення розкрадання /тип підприємства, виробнича ділянка, вид технології, система обліку і звітності, контролю, транспортування, охорони, предмет замаху/.

Основним напрямком в дослідженні обстановки розкрадання є технологічний процес. На підставі вивчення технологічної літератури, ознайомлення з виробництвом і його документацією автор розглядає технологічний процес м'ясоперероблюючих підприємств як систему способів, прийомів і засобів здобуття, обробки і переробки сировини, для виготовлення готової продукції і напівфабрикатів м'ясного і тваринного асортименту.

Складність розслідування зловживань в м'ясному виробництві полягає в особливостях сировини як біологічного продукту,

котрий швидко псується, обробки його різними способами: механічними, гідромеханічними, термічними, електрофізичними, хімічними, біохімічними, впливаючими на показники ваги, обсягу, вологості, калорійності, сортності, товарного виду, а також смакові і санітарні характеристики.

В зв'язку з цим дані про технологію викладаються застосовно до різних видів підприємств м'ясного виробництва виготовляємої м'ясної продукції. Відповідно подані таблиці і схеми, котрі відображають особливості технологічного процесу з описом можливих його порушень, які переслідують корисну мету з використанням обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру. Ця частина дослідження проводилась з урахуванням змін, які відбуваються в структурі м'ясного виробництва, ухиленнь від вимог стандартів і інших негативних факторів.

Значне місце в роботі відведено результатам дослідження документообороту в м'ясному виробництві на всіх його стадіях: прийому і обробки сировини, виготовлення м'ясних виробів і їх зберігання, транспортування. Вивчення карних справ, результати ознайомлення з технологічною літературою показали, що недостатнє оволодіння спеціальними знаннями про технологію виробництва і його документооборот в значній мірі викликало труднощі в розслідуванні.

У зв'язку з цим розроблені і представлені в роботі схеми технологічного процесу окремих видів продукції з описанням криміногенних "точок".

В окремій частині глави /§ 3/ обставинно розглядається центральний елемент криміналістичної характеристики - способи розкрадань в м'ясному виробництві.

Встановлення криміналістичними методами і доказування

способу розкрадання витікають із вимог карно-процесуального закону /ст.ст. 64, 132, 223, 334 УПК/ і спрямовані на забезпечення швидкості і повноти розкриття злочину, всебічності і об'єктивності дослідження обставин справи, викриття усіх винуватих, а також виключення можливості притягнення до карної відповідальності невинуватих.

Аналізуючи різні визначення способу розкрадання, автор приходять до висновку, що сформулювати таке поняття, застосовно до окремої галузі виробництва з допомогою дефініції, надто важко. Така задача може бути реалізована шляхом системного описання усіх елементів даного поняття. При цьому відзначається, що сам термін "спосіб розкрадання" вимагає уточнення, так як в розглядаемій методиці мова іде не тільки про замах на матеріальні цінності /і еквівалентні їм грошові засоби/ шляхом їх прямого привласнення, але в основному - про злочинне використання технологічного процесу з корисною метою. На підставі усвідомлення основних елементів поняття можна визначити його як систему дій розкрадачів, зв'язаних з використанням службового положення, участю в технологічному процесі м'ясного виробництва. Спосіб розкрадання в м'ясному виробництві розглядається як інтегрована система дій, яка включає в себе в якості підсистем прийоми приготування, здійснення і укривання злочину. При всій важливості встановлення прийомів вивозу вкраденого за межі підприємства, автор вважає недоцільним розглядати їх як самотні компоненти способу, а включати в спосіб здійснення розкрадань, так як вивоз вкраденого складає основу злочинного наміру.

Полемізує з приводу класифікацій способів розкрадання /запропонованих І.Л.Шрагою, Г.Б.Жирним і ін./ дисертант пропонує розгорнену класифікацію, яка охоплює стадії технологічного про-

цесу прийому, обробки і переробки сировини, випуску готової продукції.

В органічному зв'язку із способами розкрадань розглядаються їх ознаки, систематизовані застосовно до прийнятої класифікації способів приготування /утворення резервів для розкрадання/, здійснення /видобутку/, укривання розкрадання. В результаті аналізу практики розслідування систематизовані найбільш поширені способи і їх ознаки, які показані в схемах і таблицях застосовно до стадій технологічного процесу м'ясного виробництва і вивозу вкраденого /29 способів і майже 200 ознак, включаючи ознаки збуту і реалізації вкраденої продукції/.

В структуру криміналістичної характеристики розглядаемого виду розкрадань входить один із істотних компонентів - відомості про осіб, які причетні до злочинів на м'ясоперероблявальних і суміжних підприємствах. По даним проведеного дослідження розкрадання м'ясопродуктів в великій мірі /47,3%/ здійснюють комірники, вагари, товаровіди-приймальники, в тому числі у співучасті з експедиторами, особами, які здійснюють охорону, начальниками цехів, контор по заготівлі худоби; в ряді випадків /13,5%/ - керівники підприємств, технологи, бухгалтери. Більше 2/3 злочинних груп відрзнялись стійкістю.

Приводяться види злочинних груп по чисельності, функціональним обов'язкам, посадовому положенню співучасників, особовим якостям, кримінальному професіоналізму. Дослідження показало, що в стійких групах складається така структура : організуючий центр; ланка, яка забезпечує виробничий процес, пристосування технології для випуску необлікованої продукції; збувальники /реалізатори/ необлікованої продукції. У зв'язку з цим описан круг обов'язків особового характеру і по здійсненню взаємодії співучасників розкрадання.

Глава II дисертації присвячена особливостям розслідування і попередження розкрадань м'ясної продукції, здійснюваних шляхом порушення технологічного процесу. Дисертант додержується думки, що особливості збудження карної справи відносяться до числа самостійного елементу структури приватних методик розслідування, в тому числі досліджуємої методики.

В стадії розглядання заяв і повідомлень про розкрадання в м'ясоному виробництві, проведені в зв'язку з цим перевірочних дій в порядку ст. 97 УПК, виникає необхідність в застосуванні криміналістичних прийомів і заходів для визначення достатніх підстав до збудження карної справи або відсутності таких. На підставі вивчення карних справ, по яким проводились перевірки дій /73% від загальної їх кількості/, дисертант визначив напрямки таких дій на підприємствах м'ясоперероблювальної галузі: ознайомлення з нормативними актами, технологічним процесом, схемами руху сировини і продукції, системою обліку і звітності, контролю, документообороту, зберігання, господарчими зв'язками і фінансуванням.

Розглядає типічні слідчі ситуації на даній стадії і комплекс перевірочних дій, які проводяться по кожній із них: I/ мають-ся відомості про недоліки /лишки/ товаро-матеріальних цінностей при відсутності достатніх даних про причини їх виникнення; II/ мають-ся дані про окремі порушення встановлених норм виготовлення, правил перевезення, збуту м'ясної продукції.

Окремий параграф глави присвячен початковим слідчим діям. Значна увага приділена розгляду специфіки різних видів слідчого огляду: місця пригоди, місцевості, приміщень /їх температурний режим, санітарна і технологічна обстановка/, технологічного обладнання, сировини, напівфабрикатів, готових виробів, тари, упаковки, лабораторного і вимірювального обладнання, документів,

ярликів, бірок, записів неофіційного обліку. Звернена увага на необхідність виробництва таких рідко проводимих видів огляду як огляд місцевості і приміщень /в 20,5% випадків/, огляд обладнання, які проводяться в одиничних випадках.

Тактика допиту досліджена застосовно до категорії звинувачених, які виконували відповідні службові обов'язки і використовували їх з злочинною метою. Розглянуте питання про розширення можливостей порівняння і аналізу свідчень звинувачених /організаторів, "технологів", збувальників/, рядових робітників і свідків.

Звернена увага на необхідність з'ясування обставин, які пов'язані з виробничо-господарчою і фінансовою діяльністю підприємства, обліку і звітності, технології виготовлення готової продукції, для установлення способів здійснення розкрадань, дій по утворенню необлікованих резервів матеріальних цінностей, їх видобуття, укриванню злочинної діяльності, визначенню кола осіб, без участі яких неможливі злочинні операції. У цьому зв'язку запропоновані форми вивчення перелічених запитів, охарактеризовані інші підготовчі заходи.

При описанні тактики обшуку і проведення виїмання звернена увага на типічні предмети пошуку із числа документів і вкраденої продукції. Приводиться перелік різних видів відшукуємих документів. Вказано на необхідність видобувати при обшуку і виїманні сировини, виробів і інших предметів : виді зразків для проведення судових експертиз /технологічної, товаровідчої, харчової/ в рамках вказаних дій / або в порядку ст. 199 КПК/.

Заслужовує уваги той факт, що, роблячи висновок із матеріалів вивчених кримінальних справ - 28,8% випадків, обшуки були проведені з записанням, а в службових приміщеннях вони прово-

Дились тільки по 8,4% карних справ.

Звертається увага на те, що сировина, напівфабрикати, готові вироби, які надсилались на експертизу як зразки, були прилучені до справ постановою слідчого як річові докази, оскільки вони є об'єктами злочинної діяльності /ст. 78 КПК/.

Істотну роль у оптимізації розслідування розкрадань грають тактичні операції, теоретичні і практичні аспекти яких відображені в роботах А.В.Дулова, В.Б.Коновалової, В.О.Князева і ін.

На думку дисертанта, тактичні операції уявляють собою комплекс слідчих дій, організаційних і оперативно-розшукувальних заходів, які здійснюються по єдиному плану під керівництвом слідчого для рішення визначеної тактичної задачі. Мета, зміст тактичних операцій обумовлюються криміналістичною характеристикою розкрадання, складеними по справам слідчими ситуаціями.

Розглядаючи класифікації видів тактичних операцій, автор вважає, що основним є розподіл їх по меті, котрої мають намір досягти в результаті їх здійснення. В дисертації висловлена думка про доцільність виділення тактичних операцій, спрямованих на рішення загальних задач розслідування, пов'язаних з предметом доказу /ст.ст. 23, 64/ і, як правило, необмежених етапами розслідування, і тактичних операцій, маючих метою рішення епізодичних приватних задач, здійснення яких в основному укладається в межах визначених етапів розслідування /початкових слідчих дій і ін./ хоча може мати тривалий характер.

В результаті здійсненого дослідження виділені тактичні операції, проведення яких можливо при розслідуванні розкрадань, які здійснюються на м'ясоперероблявальних підприємствах. До операцій, які скеровані на рішення загальних задач, віднесені: 1/ встановлення способу здійснення розкрадання; 2/ виявлення

місця розкрадання; 3/ визначення періоду розкрадання; 4/ установлення учасників розкрадання, їх ролі в злочинній групі; 5/ визначення розміру вкраденого; 6/ відшкодування заподіянного розкраданням матеріального збитку; 7/ установлення обставин, сприяючих здійсненню розкрадання. В числі операцій з приватними задачами: 1/ вивідчення полічним; 2/ збирання і фіксація доказів; 3/ розшук особи яка зникла, відповідаючої за матеріальний збиток /підозрюемого, обвинуваченого/; 4/ установлення конкретних прийомів підготовки, здійснення, укривання розкраданя; 5/ визначення конкретної кількості і виду вкраденої м'ясоної продукції; 6/ установлення ролі кожного учасника розкрадання; 7/ виявлення джерел доказів; 8/ забезпечення відшкодування матеріального збитку.

Обидві групи приведеної класифікації взаємозв'язані і часто доповнюють одна одну, наприклад, тактична операція "Відшкодування матеріального збитку", яка має загальну спрямованість попереджується здійсненням операції "Забезпечення відшкодування матеріального збитку", яка проводиться як початкова, невідкладна.

В роботі детальному аналізу підлягають тактичні операції "Вивідчення полічним", "Невідкладне збирання і фіксація доказів", "Установлення способу здійснення розкрадання", "Визначення розміру вкраденого", "Забезпечення відшкодування матеріального збитку".

По кожній тактичній операції визначається увесь комплекс слідчих, організаційних дій і оперативно-розшукувальних заходів, яким присвячен спеціальний параграф /3/.

В дисертації освітлюється проблема взаємодії слідчого з контролюючими органами. Виділяється ряд типічних ситуацій, здо-

лання яких забезпечується в результаті такої взаємодії.

Значна увага в дисертації приділяється ролі державних інспекцій, допомозі спеціалістів и виробництву судових експертів в розслідуванні.

В програмах розслідування у більшості слідчих ситуацій значне місце займають проводимі по вимозі слідчого /ст.66 КПК/ документальна ревізія і інвентаризація. В дисертації виказується думка про необхідність максимальної конкретизації завдання ревізорам, в зв'язку з чим викладається система питань, яка складає компетенцію ревізора при розслідуванні розкрадань даної категорії справ.

Серед методів, які слідчий може запропонувати ревізорам для використання при дослідженні стану бухгалтерського обліку - відновлення кількісного обліку, який використовували по 45,8% документальних ревізій, проведених по вивченим справам. До вказаного методу звертаються при розслідуванні розкрадань на тих підприємствах, де на виробництві облік сировини чиниться в сумовому відрахуванні, в грошовому відбитті і ця обставина використовується розкрадачами для укриття нестачі одних і лишків інших матеріальних цінностей. Так як усі операції по приходу і витраті сировини документуються суцільним або виборочним відновленням кількісного обліку, виявляється їх справжній рух.

Дисертант приходять до висновку про необхідність перевірки слідчими діями кожного факту нестачі і лишка для встановлення їх зв'язку з розкраданнями. Однак нерідко розкрадачі заволодівають не тими сировинними компонентами, які є в лишку, а грошовими засобами продукції підвищеного попиту на загальну суму резерву. В зв'язку з цим в роздивляємих ситуаціях повинен бути проведеним максимально допустимий залік пересортиці.

Вивчення карних справ показало, що в процесі розслідування розкрадань на м'ясоперероблювальних підприємствах, різні види судової експертизи проводились по 67,5% справ.

Найбільш специфічними виявились судово-технологічна і судово-товаровідча експертизи, призначені відповідно по 74,3% і 32,5% вивчених справ при розслідуванні розкрадань, здійснених способами, зв'язаних з порушеннями технології виготовлення м'ясних продуктів. Характерно, що в загальній кількості вивчених карних справ про розкрадання по всім галузям народного господарства судово-технологічна експертиза проводилась в 10% випадків /по даним кафедри криміналістики УКА, 1985 р./.

В дисертації проаналізована практика призначення і виробництва судових експертів. При вирішуванні судово-технологічної експертизи ставляться питання, які зв'язані з дослідженням технології процесу виготовлення м'ясної продукції.

Автор вважає, що в системі типових запитань, які вирішуються судово-технологічною експертизою, доцільно виділити основні групи: визначення кількості необлікованого резерву матеріальних цінностей на основі розрахунку витрати сировини на одиницю необлікованого продукту; установлення конкретних недоліків в експлуатації обладнання, відхилень від технологічних схем, рецептури; установлення порушень при визначенні природнього зменшення, визначення угодованності худоби, живої ваги категорії м'яса і т.д. В зв'язку з цим запропонован перелік типових запитань. Аналогічний перелік надан для підготовки матеріалів при призначенні судово-товаровідчої експертизи, зв'язаних з установленням необлікованих лишків готової продукції, утворених за рахунок відступу від відповідних стандартів, дослідженням документів, відображаючих данні про товари.

Описані можливості використання висновків експертів для доказу способу здійснення розкрадання, розміру вкраденого, недоліків виробничо-технологічного характеру, які створюють умови для розкрадання.

Дисертант підтримує позиції О.М.Колесніченко, В.Г.Танасевича, які рекомендують в якості структурного елементу методики розслідування профілактичну діяльність слідчого. Остання здійснюється в специфічних для кожного виду злочину умовах, з урахуванням слідчих ситуацій профілактичного характеру.

Як показало дослідження слідчими вносяться подання по 93,4% визчених карних справ, що свідчить про неповне виконання вимог карно-процесуального закону.

На основі аналізу практики вивчення кримінологічної літератури /І.М.Даньшин, А.Ф.Зелінський і ін./ в дисертації розглянут ряд типових умов, які сприяли здійсненню розкрадань на м'ясоперероблюючих підприємствах: недоліки обліку і звітності, а також порушення їх правил; недоліки виробничого процесу; використання застарілого обладнання; неналежний контроль з боку керівників підприємств і бухгалтерських робітників, незадовільнений стан інвентаризації і ревізій; порушення правил прийому-відпуску-передачі матеріальних цінностей; недоліки охорони і контрольно-пропускної системи; недоліки зберігання матеріальних цінностей; недоліки транспортовки матеріальних цінностей; недоліки в підборі робітників.

Ставиться питання про необхідність введення санкцій за бездіяльність або фактичне неприйняття відповідних заходів службовими особами, яким надсилаються подання для усунення обставин, які сприяли розкраданням.

СПИСОК РОБІТ, ОПУБЛІКОВАНИХ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Проблеми використання технічної інформації в методиці розслідування розкрадань // Правова реформа і проблема її реалізації: Тезиси докладів і повідомлень регіональної науково-практичної конференції 14—15 вересня 1989 р. — Краснодар. — 1989. — С. 253—254.

2. Характеристика розкрадань, які здійснюються шляхом порушення технології виробництва // Питання укріплення соціалістичної законності і правопорядку, посилення охорони прав і законних інтересів громадян в умовах перебудови соціалістичного суспільства. — Київ: УМК ВО. — 1989. — С. 97—100.

3. До питання про поняття тактичної задачі розслідування // Реформа політико-правової системи радянського суспільства і укріплення соціалістичного правопорядку: Тезиси виступів до обласної конференції молодих вчених і пошукачів. — Харків. — 1990. — С. 127—129 (у соавт.).

4. Спосіб здійснення розкрадань як елемент криміналістичної характеристики розкрадань, які здійснюються шляхом порушення технології виробництва // Актуальні проблеми правової реформи. — Київ: УМК ВО. — 1990. — С. 77—80.

5. Ознаки розкрадань, які здійснюються в м'ясному виробництві // Актуальні проблеми правового регулювання суспільних відносин в умовах переходу до ринкової економіки: Тезиси докладів до конференції РВВ Алтайського держуніверситету. — Барнаул. — 1991 р. — С. 242—244.

1111 20

АВ 26.904
АВ 26.904

Відповідальний випусковий проф. В. Е. Коновалова

Підп. до др. 12.02.93. Формат $60 \times 84^{1/16}$. Папір друк. Друк офсетний.
Умовн.-друк. арк. 1,0. Облік. вид. арк. 1,0. Тираж 100 прим. Зам. № 525.
Безплатно.

Харківське орендне поліграфічне підприємство.
310093, Харків, вул. Свердлова, 115.